

INTERNATIONAAL RECHT IN KORT BESTEK

Internationaal recht in kort bestek

Van co-existentie, coöperatie en integratie
van Staten tot *global governance*

Jan WOUTERS

Derde editie

 INTERSENTIA
Antwerpen – Gent – Cambridge

RECHT IN KORT BESTEK

- Nr. 1 – Alain Verbeke, *Belgisch erfrecht in kort bestek*, 2003, tweede herziene uitgave
- Nr. 2 – Alain Laurent Verbeke en Bernard Tilleman, *Bijzondere overeenkomsten in kort bestek*, 2020, negende herziene uitgave
- Nr. 3 – Frederik Swennen, *Personenrecht in kort bestek*, 2008
- Nr. 4 – Frederik Swennen, *Gezins- en familierecht in kort bestek*, 2008
- Nr. 5 – Bart De Smet, *Jeugdbeschermingsrecht in kort bestek*, 2005
- Nr. 6 – Yves Montangie (ed.), *Mededingingsrecht in kort bestek*, 2006
- Nr. 7 – Jan Wouters, *Internationaal recht in kort bestek*, 2020, derde herziene uitgave
- Nr. 8 – Vincent Sagaert, Bernard Tilleman en Alain Verbeke, *Vermogensrecht in kort bestek. Goederen- en bijzondere overeenkomstenrecht*, 2020, zesde herziene uitgave
- Nr. 9 – Herman De Cnijf en Luc Maes (eds.), *Belastingrecht in kort bestek*, 2011
- Nr. 10 – Bernard Vanheusden en Geert Van Hoorick, *Milieurecht in kort bestek*, 2016, tweede herziene uitgave

Internationaal recht in kort bestek. Van co-existentie, coöperatie en integratie van Staten tot *global governance*

Jan Wouters

© 2020 Jan Wouters en Lefebvre Sarrut Belgium NV
Hoogstraat 139/6 – 1000 Brussel

ISBN 978-94-000-1267-7

D/2020/7849/158

NUR 828

Gedrukt in de Europese Unie

Verantwoordelijke uitgever: Paul-Etienne Pimont, Lefebvre Sarrut Belgium NV

Lay-out: Crius Group, Hulshout

Omslagontwerp: Danny Juchtmans / www.dsignngraphics.be

Omslagbeeld: CPC Collection / Alamy Stock Photo

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Ondanks alle aan de samenstelling van de tekst bestede zorg, kunnen noch de auteurs noch de uitgever aansprakelijkheid aanvaarden voor eventuele schade die zou kunnen voortvloeien uit enige fout die in deze uitgave zou kunnen voorkomen.

*“The world of order and justice for which we are striving will never be ours unless we are willing to give it the broadest possible and the firmest possible foundation in law.”**

* D. HAMMARSKJÖLD, voordracht voor de Universiteit van Californië, 25 juni 1955, opgenomen in K. FALKMAN (ed.), *To Speak for the World. Speeches and Statements by Dag Hammarskjöld*, Stockholm, Atlantis, 2005, 160.

WOORD VOORAF

Het internationaal recht is aan de orde van de dag. Of het nu gaat om gewapende conflicten, humanitaire crises, internationale handel, klimaatwijziging, mensenrechten, migratie, pandemieën als COVID-19, terrorisme, of het reilen en zeilen van internationale organisaties van de Verenigde Naties (“VN”) tot en met de Europese Unie (“EU”) en de Benelux: voor al deze kwesties gelden internationale regels die internationale actoren (meestal) naleven en die voortdurend evolueren in het kader van onze steeds sterker globaliserende wereld, als onderdeel van het mondiaal bestuur (*‘global governance’*).

Dit is de derde editie van een handboek voor het onderwijs van het internationaal recht in het bachelorprogramma in de rechten. Het boek laat zich echter ook hanteren als een introductie tot het internationaal recht voor andere gebruikers: hogescholen, diplomatieke en andere professionele opleidingen, en meer algemeen voor praktizijnen, van de advocaat, ambtenaar en diplomaat tot vertegenwoordigers van de civiele maatschappij. Om de omvang binnen de perken te houden, is bewust geopteerd voor een beknopte aanpak, met enkel een minimum aan verwijzingen naar relevante bronnen. Niettemin vindt de lezer aan het einde een uitgebreide bibliografie alsook een overzicht van tijdschriften en websites. Ter illustratie of verdere duiding zijn in 36 kaders uittreksels opgenomen van relevante rechtspraak, internationale instrumenten en andere nuttige informatie.

Het boek volgt de fundamentele groeicurve van de transnationale rechtsvorming, nl. van coëxistentie en coöperatie tot integratie van Staten en *global governance*, van de klassieke leerstukken van het volkenrecht tot en met de werking van mondiale en Europese intergouvernementele organisaties en de opkomst van tal van niet-statelijke actoren. Het recht van de EU, hét voorbeeld van een geïntegreerd statenverband, is hier niet opgenomen: in de rechtenopleiding maakt dit het voorwerp uit van een ander vak (-onderdeel). Wel wordt regelmatig gewezen op de verbanden tussen internationaal en EU-recht, met inbegrip van de internationale praktijk van de EU en de 27 EU-lidstaten, en is voor deze editie rekening gehouden met de Brexit. Aan bod komen achtereenvolgens: basiskenmerken, bronnen (in het bijzonder het verdragsrecht) en subjecten (Staten, maar ook internationale organisaties en andere niet-statelijke actoren) van internationaal recht; verhouding en wisselwerking tussen internationaal en nationaal recht; jurisdictie (territoriale, personele, functionele en universele rechtsmacht van Staten, maar ook het rechtsregime van gebieden buiten nationale rechtsmacht en internationale immuniteiten); internationale aansprakelijkheid van volkenrechtssubjecten; geschillenbeslechting en rechtshandhaving; basisbeginselen van het recht der internati-

onale organisaties; en tenslotte een kennismaking met de voornaamste mondiale en regionale internationale organisaties (wat de eerste betreft: vnl. de VN, de VN-familie van organisaties en de Wereldhandelsorganisatie; wat de tweede betreft, vnl. de Raad van Europa, de Benelux, de OVSE, de NAVO en de OESO).

Overigens maken de talrijke transnationale rechtsvormingsprocessen op Europees en internationaal vlak, die steeds vaker ook een impact hebben op de rechtspositie van particulieren, dat de Belgische rechtsorde vandaag fundamenteel een meergelaagde rechtsorde is geworden waarvan elk jurist zich bewust dient te zijn (cf. W. VAN GERVEN en S. LIERMAN, *Beginselen van Belgisch Privaatrecht*, Deel I, *Algemeen Deel – Veertig jaar later*, Mechelen, Kluwer, 2010). Om die reden besteden we in dit handboek ook de nodige aandacht aan de verhouding en onderlinge wisselwerkingen tussen internationaal, Europees en nationaal recht, aan de werking van internationale rechtscolleges en aan de opkomst van nieuwe, niet-statelijke actoren.

Voor nadere bronnen en verwijzingen kan de lezer terecht bij J. WOUTERS, *Bronnen van internationaal recht* (Antwerpen, Intersentia, 2004), J. WOUTERS m.m.v. M. VIDAL, *Cases van Internationaal Recht* (Antwerpen, Intersentia, 2005), M. BOSSUYT en J. WOUTERS, *Grondlijnen van Internationaal Recht* (Antwerpen, Intersentia, 2005), en J. WOUTERS, C. RYNGAERT, T. RUYS en G. DE BAERE, *International Law: a European Perspective* (Oxford, Hart, 2018).

Mijn dank gaat uit naar mijn medewerkers aan de KU Leuven voor hun bijdrage bij het actualiseren en op punt zetten van het onderwijsmateriaal, en aan de collega's van de FOD Buitenlandse Zaken voor de door hen verstrekte informatie. Graag draag ik het boek op aan mijn studenten: het is een eer hen in deze woelige tijden in het internationaal recht te mogen inleiden.

Het manuscript werd afgesloten op 1 augustus 2020.

Prof. Dr. Jan WOUTERS

Gewoon hoogleraar internationaal recht en internationale instellingen

Titularis van de Jean Monnet *ad personam* leerstoel “EU and Global Governance”

Directeur Instituut voor Internationaal Recht – Leuven Centre for Global Governance Studies

Voorzitter van de Raad voor Internationaal Beleid, KU Leuven

Gasthoogleraar aan het Europacollege, Sciences Po, LUISS en Columbia University

INHOUD

<i>Woord vooraf</i>	vii
<i>Lijst van kaders</i>	xvii
<i>Lijst van afkortingen en acroniemen</i>	xix
1. Basiskenmerken van internationaal recht	1
1.1. Definitie	1
1.2. Functies	2
1.3. Basiskenmerken	3
1.3.1. Afwezigheid van een centrale wetgever	4
1.3.2. Afwezigheid van een centrale rechter	7
1.3.3. Afwezigheid van een centrale instantie voor rechtshandhaving	8
1.3.4. Afhankelijkheid van de nationale rechtsorden voor tenuitvoerlegging	8
1.3.5. Zeer gedifferentieerd recht – Fragmentatie	9
DEEL I.	
BRONNEN VAN INTERNATIONAAL RECHT	13
2. Verdragsrecht	15
2.1. Inleiding	15
2.2. Definitie	16
2.3. Soorten	19
2.4. Bekendmaking	21
2.5. Totstandkoming van verdragen	21
2.5.1. Opstellen van de verdragstekst	24
2.5.2. Uitdrukken van de wilsuiting	26
2.5.3. Parlementaire instemming	31
2.6. Voorbehouden	32
2.7. Inwerkingtreding	39
2.8. Naleving	40
2.9. Toepassing	41
2.10. Uitlegging	42
2.11. Gevolgen tegenover derden	44
2.12. Nietigheid	45

2.13.	Amendering en wijziging	49
2.14.	Beëindiging en opschorting	50
2.14.1.	Algemeen	50
2.14.2.	Opzegging of terugtrekking	51
2.14.3.	Sluiten van een later verdrag	56
2.14.4.	Wanprestatie	57
2.14.5.	Overmacht	58
2.14.6.	<i>Rebus sic stantibus</i>	59
3.	Andere bronnen van internationaal recht – Verhouding tussen de bronnen . . .	61
3.1.	Gewoonterecht	61
3.1.1.	Constitutieve elementen – vaststelling	61
3.1.2.	Soorten	67
3.1.3.	Codificatie	68
3.2.	Algemene rechtsbeginselen	70
3.3.	Rechtspraak en rechtsleer	72
3.3.1.	Rechtspraak	72
3.3.2.	Rechtsleer	73
3.4.	Billijkheid	73
3.5.	Eenzijdige rechtshandelingen	74
3.5.1.	Eenzijdige rechtshandelingen van Staten	74
3.5.2.	Eenzijdige rechtshandelingen van internationale organisaties	76
3.6.	Soft law – Informele internationale rechtsvorming	79
3.7.	Hiërarchie van bronnen	83
4.	Verhouding en wisselwerkingen tussen internationaal en nationaal recht . . .	87
4.1.	Positie van het nationale recht in de internationale rechtsorde	87
4.2.	Positie van het internationaal recht in de nationale rechtsorde	89
4.3.	Doorwerking van internationaalrechtelijke regels in de Belgische rechtsorde	92
4.3.1.	Wanneer zijn internationaalrechtelijke regels deel van de Belgische rechtsorde?	93
4.3.2.	Technieken van doorwerking in het interne recht	95
A.	Directe werking van verdragsbepalingen	96
B.	Andere wijzen van doorwerking van verdragsbepalingen	99
4.3.3.	Internationaal gewoonterecht in de Belgische rechtsorde	103
4.3.4.	Verhouding tussen internationaal recht en Grondwet	105

DEEL II.	
SUBJECTEN.....	111
5. Staten.....	113
5.1. Definitie	113
5.1.1. Constitutieve bestanddelen	113
5.1.2. Fundamentele kenmerken	115
5.1.3. Voorbehouden domein	115
5.2. Staatsvorming	116
5.2.1. Totstandkoming van Staten	116
5.2.2. Verwerving van grondgebied.....	121
5.2.3. Erkenning.....	123
5.2.4. Statenopvolging	126
6. Niet-statelijke actoren	133
6.1. Internationale organisaties	133
6.1.1. Definitie.....	133
6.1.2. Internationale rechtspersoonlijkheid.....	134
6.2. Heilige Stoel	136
6.3. Bevrijdingsbewegingen	136
6.4. Individuen	137
6.4.1. Een recent en fragmentarisch verschijnsel	137
6.4.2. Internationale strafrechtelijke aansprakelijkheid.....	138
A. Volkenrechtelijke misdrijven	138
B. Volkenrechtelijke bestraffingsmechanismen: van Nürnberg tot het Internationaal Strafhof	145
C. Nationaalrechtelijke bestraffingsmechanismen	149
6.4.3. Volkenrechtelijke bescherming.....	150
6.5. Niet-gouvernementele organisaties	151
6.5.1. Definitie.....	151
6.5.2. Opkomst	152
6.5.3. Volkenrechtelijke status	153
6.6. Transnationale ondernemingen	155
6.6.1. Definitie.....	155
6.6.2. Volkenrechtelijke status	155

DEEL III.	
JURISDICTIE	159
7. Jurisdictie over personen en grondgebied	161
7.1. Territoriale jurisdictie	162
7.1.1. Grondgebied	163
A. Landgedeelte	164
B. Binnenwateren	164
C. Internationale waterwegen	166
D. Kanalen	168
7.1.2. Luchtruim	168
7.2. Personele jurisdictie: de nationaliteitsband	169
7.3. Criminele jurisdictie	173
7.3.1. Rechtsmachtbeginselen	173
A. Territorialiteitsbeginsel	173
B. Actief personaliteitsbeginsel	175
C. Passief personaliteitsbeginsel	175
D. Beschermingsbeginsel	176
D. Universaliteitsbeginsel	176
7.3.2. Uitlevering	179
8. Jurisdictie over zee, Antarctica en de ruimte	189
8.1. Internationaal recht van de zee	189
8.1.1. Territoriale zee	191
8.1.2. Andere maritieme gebieden	195
A. Aansluitende zone	195
B. Exclusieve economische zone (EEZ)	197
C. Continentaal plat	200
D. Volle zee	203
E. Oceaanbodem	206
8.2. Internationaal recht van de ruimte	207
8.2.1. Juridisch regime	208
8.2.2. Internationale organisaties actief op het gebied van de ruimte	212
8.3. Internationaal recht inzake Antarctica	213
9. Immuniteten	217
9.1. Immuniteten van vreemde Staten en overheidsfunctionarissen	217
9.1.1. Basisbegrippen	217
A. Immunitet	217
B. Onschendbaarheid	219
C. Voorrechten	219

9.1.2.	Immunititeit van vreemde Staten	220
A.	Immunititeit van rechtsmacht: het onderscheid <i>acta jure imperii / jure gestionis</i>	220
B.	Uitvoeringsimmunititeit	222
C.	Afstand van immunititeit	223
D.	“Act of State”-doctrine	224
9.1.3.	Immunititeit van vreemde overheidsfunctionarissen	224
9.2.	Immuniteiten van diplomaten, consuls en internationale organisaties en ambtenaren	229
9.2.1.	Diplomaten	229
9.2.2.	Consuls	235
9.2.3.	Internationale organisaties en ambtenaren	240
A.	Internationale organisaties	240
B.	Personeel van internationale organisaties	241
C.	Vertegenwoordigers bij internationale organisaties	241
9.3.	Immuniteiten, mensenrechten en internationale misdaden	242
DEEL IV.		
GESCHILLEN		249
10. Staatsaansprakelijkheid		251
10.1.	Oorzaken van staatsaansprakelijkheid	252
10.1.1.	Toerekenbare gedraging	252
10.1.2.	Schending van een volkenrechtelijke verplichting	254
10.1.3.	Aansprakelijkheid voor rechtmatige daden	257
10.2.	Gevolgen van staatsaansprakelijkheid	258
10.2.1.	Herstel van de schade	258
10.2.2.	Staten die de gevolgen kunnen invoeren	259
10.3.	Diplomatieke bescherming	260
10.3.1.	Kenmerken	260
10.3.2.	Minimumstandaard voor vreemdelingen	262
11. Methoden van vreedzame geschillenbeslechting		265
11.1.	Diplomatieke middelen	266
11.2.	Jurisdictionele middelen	268
11.2.1.	Arbitrage	268
11.2.2.	Gerechtelijke geschillenregeling	272
A.	Internationaal Gerechtshof	272
a.	Samenstelling	273
b.	Bevoegdheid en procedure in contentieuze zaken	273
c.	Adviesprocedure	276

B.	Andere internationale gerechtelijke organen.	278
a.	Internationale Rechtbank voor het recht van de zee.	278
b.	Vaste Beroepsinstantie van de Wereldhandelsorganisatie.	279
c.	Europese regionale rechtscolleges	279
12.	Rechtshandhaving.	283
12.1.	Niet-gewelddadige middelen	283
12.2.	Gebruik van geweld	285
12.2.1.	Voorgeschiedenis.	285
12.2.2.	VN-Handvest	286
A.	Zelfverdedigingsrecht	287
B.	Collectieve rechtshandhaving via de Veiligheidsraad	290
C.	Eenzijdige humanitaire interventies	295
12.3.	Internationaal recht inzake wapenbeperking.	296
12.4.	Internationaal humanitair recht	299
12.4.1.	Toepassingsgebied van internationaal humanitair recht	300
12.4.2.	Materieelrechtelijke bepalingen van internationaal humanitair recht	303
A.	Vijandelijkheden	304
B.	Bescherming van personen in handen van de vijand.	308
12.4.3.	Afdwinging van internationaal humanitair recht	311
A.	Internationaal	311
B.	België	314
 DEEL V.		
	INTERNATIONALE ORGANISATIES	317
13.	Internationale organisaties: algemene aspecten	319
13.1.	Soorten internationale organisaties	319
13.2.	Bevoegdheden	320
13.3.	Lidmaatschap	321
13.4.	Organen en besluitvorming	324
13.5.	Rechtspersoonlijkheid	327
13.6.	Financiën	327
14.	Mondiale internationale organisaties: VN en VN-familie	329
14.1.	Verenigde Naties	329
14.1.1.	Voorgeschiedenis.	329
14.1.2.	Doelstellingen.	332
14.1.3.	Lidmaatschap	332

14.1.4.	Hoofdorganen	336
	A. Algemene Vergadering	336
	B. Veiligheidsraad	338
	C. Economische en Sociale Raad (ECOSOC)	339
	D. Trustschapsraad	341
	E. Internationaal Gerechtshof	342
	F. Secretariaat en Secretaris-Generaal	342
14.1.5.	Hulporganen	345
14.1.6.	Mensenrechtenbescherming	347
	A. Achtergrond – Universele Verklaring van de Rechten van de Mens	347
	B. Overzicht van mondiale mensenrechteninstrumenten	350
	C. Bescherming van minderheden	360
	D. Bescherming van vluchtelingen	362
	E. Toezichtmechanismen	364
	F. VN-Mensenrechtenorganen	365
14.1.7.	Vredesoperaties	367
14.2.	Gespecialiseerde en aanverwante organisaties van de VN.	370
14.2.1.	Internationale Arbeidsorganisatie (ILO)	371
	A. Geschiedenis	371
	B. Taken	372
	C. Organen	373
	D. <i>Follow-up</i> -mechanismen	374
	1. Toezichtmechanismen	374
	2. Quasi-jurisdictionele mechanismen	375
14.2.2.	Wereldgezondheidsorganisatie (WHO)	376
14.2.3.	Organisatie voor Onderwijs, Wetenschap en Cultuur (UNESCO) ...	377
14.2.4.	Voedsel- en Landbouworganisatie (FAO)	378
14.2.5.	Internationaal Fonds voor Landbouwontwikkeling (IFAD)	379
14.2.6.	Internationaal Muntfonds (IMF)	380
	A. Geschiedenis	380
	B. Taken	380
	C. Organen	381
14.2.7.	Wereldbankgroep	382
14.3.	Internationaal Agentschap voor Atoomenergie (IAEA)	384
15.	Wereldhandelsorganisatie	387
15.1.	Geschiedenis	387
15.2.	Lidmaatschap	387
15.3.	Organen en besluitvorming	388
15.4.	Taken	389
15.5.	Onderhandelingsronden	390

15.6.	Materieel recht van de WTO	391
15.6.1.	Fundamentele beginselen en uitzonderingen	391
15.6.2.	Andere materiële WTO-regels	396
15.7.	WTO-geschillenbeslechtsmechanisme	401
16.	Regionale internationale organisaties in Europa	407
16.1.	Noord-Atlantische Verdragsorganisatie (NAVO)	407
16.2.	Raad van Europa	409
16.2.1.	Institutionele aspecten	409
16.2.2.	Mensenrechtenbescherming	411
A.	EVRM	411
a.	Door het EVRM gewaarborgde rechten	412
b.	Rechtsbeschermingsmechanisme	414
B.	Europees Sociaal Handvest	417
C.	Folterpreventieverdrag	418
D.	Kaderverdrag nationale minderheden	419
16.3.	Benelux	420
16.4.	Organisatie voor Economische Samenwerking en Ontwikkeling (OESO)	423
16.5.	Organisatie voor Veiligheid en Samenwerking in Europa (OVSE)	425
16.6.	Overige organisaties in Europa	428
	<i>Basisbibliografie en websites internationaal recht</i>	<i>435</i>
	<i>Trefwoordenregister</i>	<i>479</i>

LIJST VAN KADERS

1.	75 jaar Verenigde Naties en crisis van het multilateralisme	5
2.	VN-Duurzame Ontwikkelingsdoelstellingen (SDG's)	12
3.	Belgische regelgeving internationale betrekkingen Gemeenschappen en Gewesten	22
4.	Standaardformule Belgische ondertekening gemengde verdragen	29
5.	Voorbeeld Belgische bekrachtigingsoorkonde: het Verdrag van Lissabon	30
6.	Voorbeelden Belgische voorbehouden, bezwaren en verklaringen bij verdragen	35
7.	IGH, arrest van 15 juni 1962, <i>Case concerning the Temple of Preah Vihear – Merits</i> (Cambodja / Thailand)	46
8.	Brexit: aspecten op het snijvlak van internationaal en EU-recht	53
9.	IGH, arrest van 27 juni 1986, <i>Case concerning military and paramilitary activities in and against Nicaragua</i> (Nicaragua / VS)	62
10.	Het VN-Migratiepact: <i>soft law</i> of juridisch bindend?	80
11.	Catalonië en het zelfbeschikkingsrecht	118
12.	IGH, advies van 11 april 1949, <i>Reparation for Injuries Suffered in the Service of the United Nations</i>	134
13.	Vervallenverklaring van nationaliteit als instrument tegen terrorisme	171
14.	IGH, arrest van 20 juli 2012, <i>Questions Relating to the obligation to prosecute or extradite</i> (België / Senegal)	178
15.	Belgisch uitleveringsverdrag met China	184
16.	Belgische maritieme zones	192
17.	Maritieme rechtsgebieden	196
18.	Conflicten over de EEZ	198
19.	België en Antarctica	215
20.	IGH, arrest van 14 februari 2002, <i>Case concerning the Arrest Warrant of 11 April 2000</i> (Democratische Republiek Congo / België)	226
21.	IGH, arrest van 27 juni 2001, <i>LaGrand Case</i> (Duitsland / VS)	237
22.	IGH, arrest van 3 februari 2012, <i>Jurisdictional immunities of the State</i> (Duitsland / Italië)	246
23.	Belgische aanvaarding van verplichte rechtsmacht IGH	275
24.	Zaken voor het PHIJ en IGH waarbij België betrokken was	277
25.	Bommen op Irak en Syrië: en het recht?	289
26.	De VN-Veiligheidsraad als universele wetgever?	292
27.	Organigram van de VN	334

28.	Kofi Annan was het geweten van de mensheid.	344
29.	Overzicht VN-hulporganen, -fondsen en -programma's	346
30.	Overzicht toezichtmechanismen mondiale mensenrechtenverdragen.	359
31.	VN-vredesterminologie	369
32.	Overzicht gespecialiseerde en aanverwante organisaties van de VN.	370
33.	Onderhandelingsronden in het kader van GATT en WTO.	391
34.	Nieuwe voortrekkersrol van de Benelux	422
35.	Lidmaatschap voornaamste organisaties in Europa	429
36.	België in intergouvernementele organisaties en commissies	432

LIJST VAN AFKORTINGEN EN ACRONIEMEN

I. VERKORT AANGEHAALDE INTERNATIONALE INSTRUMENTEN

- ASR Articles on State Responsibility, aangenomen door de Commissie voor Internationaal Recht op 31 mei en 3 augustus 2001 (legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/draft_articles/9_6_2001.pdf), bijlage bij UNGA Res. 56/83 van 12 december 2001, zoals gecorrigeerd door UNGA Res. 56/49 (Vol. I)/Corr.4 van 6 juni 2007, *Bronnen*, 527.
- BUPO-Verdrag Verdrag inzake burgerrechten en politieke rechten, opgemaakt te New York op 19 december 1966, inst. W. 15 mei 1981 (*BS* 6 juli 1983), Decr. Vl. 25 januari 1983 (*BS* 26 februari 1983), Decr. Fr. 8 juni 1982 (*BS* 15 oktober 1982), bekr. 21 april 1983, iiwt 23 maart 1976, iwtb 21 juli 1983, *UNTS* nr. 14668, *Bronnen*, 643.
- ESC-Verdrag Verdrag inzake economische, sociale en culturele rechten, opgemaakt te New York op 19 december 1966, inst. W. 15 mei 1981 (*BS* 6 juli 1983), Decr. Vl. 25 januari 1983 (*BS* 26 februari 1983), Decr. Fr. 8 juni 1982 (*BS* 15 oktober 1982), bekr. 21 april 1983, iiwt 3 januari 1976, iwtb 21 juli 1983, *UNTS* nr. 14531, *Bronnen*, 655.
- ESH Europees Sociaal Handvest, aangenomen te Turijn op 18 oktober 1961, inst. W. 11 juli 1990 (*BS* 28 december 1990), Decr. Vl. 21 maart 1990 (*BS* 5 mei 1990), Decr. Fr. 8 juli 1983 (*BS* 18 augustus 1983), Decr. D. 5 juni 1990 (*BS* 3 augustus 1990), bekr. 16 oktober 1990, iiwt 26 februari 1965, iwtb 15 november 1990, *UNTS* nr. 7659, *ETS* nr. 35, zoals vervangen door het Herzien Europees Sociaal Handvest, aangenomen te Straatsburg op 3 mei 1996, inst. W. 15 maart 2002 (*BS* 10 mei 2004), Decr. Vl. 28 februari 2003 (*BS* 21 maart 2003), Decr. Fr. 5 mei 1999 (*BS* 22 oktober 1999), Decr. D. 25 juni 2001 (*BS* 9 augustus 2001), Decr. W. 4 december 2003 (*BS* 16 en 17 december 2003), Ord. Br. 22 april 1999 (*BS* 22 oktober 2003), Ord. Gem. 20 juli 2000 (*BS* 9 september 2000), Decr. Fr. G. C. 21 november 2002 (*BS* 24 januari 2003), bekr. 2 maart 2004, iiwt 1 juli 1999, iwtb 1 mei 2004, zoals aangevuld door de aanvullende verklaring van

	10 juni 2015 (<i>BS</i> 29 juni 2015), iiwt en iwtb 1 augustus 2015, <i>ETS</i> nr. 163, <i>UNTS</i> nr. 37549, <i>Bronnen</i> , 732.
EVRM	Verdrag tot Bescherming van de Rechten van de Mens en de Fundamentele Vrijheden, opgemaakt te Rome op 4 november 1950, inst. W. 13 mei 1955 (<i>BS</i> 19 augustus 1951 en 29 juni 1961), bekr. 14 juni 1955, iiwt 3 september 1953, iwtb 19 augustus 1955, <i>UNTS</i> nr. 2889, <i>ETS</i> nr. 5, zoals gewijzigd door Protocol nr. 14 tot wijziging van het controlesysteem van het Verdrag, opgemaakt te Straatsburg op 13 mei 2004, inst. W. 22 augustus 2006 (<i>BS</i> 3 oktober 2006), bekr. 14 september 2006, iiwt en iwtb 1 juni 2010, <i>ETS</i> nr. 194; <i>Bronnen</i> , 718.
Folterpreventieverdrag	Europees Verdrag ter voorkoming van foltering en onmenselijke of vernederende behandeling of bestraffing, opgemaakt te Straatsburg op 26 november 1987, inst. W. 7 juni 1991 (<i>BS</i> 29 januari 1992), bekr. 23 juli 1991, iiwt 1 februari 1989, iwtb 1 november 1991, <i>UNTS</i> nr. 27161, <i>ETS</i> nr. 126, zoals gewijzigd door Protocol nr. 1 en 2 van 4 november 1993, inst. W. 4 augustus 1996 (<i>BS</i> 15 april 1997), bekr. 12 september 1996, iiwt en iwtb 1 maart 2002, resp. <i>ETS</i> nr. 151 en 152, <i>Bronnen</i> , 748.
Folterverdrag	Verdrag tegen foltering en andere wrede, onmenselijke of vernederende behandeling, opgemaakt te New York op 10 december 1984, inst. W. 9 juni 1999 (<i>BS</i> 28 oktober 1999), bekr. 25 juni 1999, iiwt 26 juni 1987, iwtb 25 juli 1999, <i>UNTS</i> nr. 24841, UN Doc. A/RES/2625(XXV), <i>Bronnen</i> , 669.
<i>Friendly Relations</i> -Verklaring	<i>Declaration on Principles of International Law concerning Friendly Relations and Co-operation among States in accordance with the Charter of the United Nations</i> , UNGA Res. 2625 (XXV) van 24 oktober 1970, <i>Bronnen</i> , 138.
GATS	<i>General Agreement on Trade in Services</i> ; Algemene Overeenkomst betreffende de handel in diensten, gedaan te Marrakesh op 15 april 1994, inst. W. 23 december 1994 (<i>BS</i> 23 januari 1997), Decr. VI. 21 december 1994 (<i>BS</i> 21 maart 1995), Decr. Fr. 22 december 1994 (<i>BS</i> 14 februari 1995), Decr. D. 19 december 1994 (<i>BS</i> 23 maart 1995), Decr. W. 22 december 1994 (<i>BS</i> 23 februari 1995), Ord. Br. 22 december 1994 (<i>BS</i> 7 februari 1995), bekr. 30 december 1994, inst. EG Besluit 94/800/EG van de Raad van 22 december 1994 (<i>Pb.</i> 1994, L 336/1), bev. EG 30 december 1994, iiwt, iwtb en iwtEG 1 januari 1995, <i>UNTS</i> nr. 31874, <i>Bronnen</i> , 793.
GATT	<i>General Agreement on Tariffs and Trade</i> ; Algemene Overeenkomst betreffende tarieven en handel, ondertekend te Genève op 30 oktober 1947, iiwt en iwtb 1 januari 1948, <i>UNTS</i> nr. 814, <i>Bronnen</i> , 780.
GCI	Internationale Overeenkomst voor de verbetering van het lot der gewonden en zieken, zich bevindende bij de strijdkrachten te velde en Bijlagen, opgemaakt te Genève op 12 augustus 1949,

	inst. W. 3 september 1952 (<i>BS</i> 26 september 1952), bekr. 3 september 1952, iiwt 31 oktober 1950, iwtb 3 maart 1953, <i>UNTS</i> nr. 970, <i>Bronnen</i> , 565.
GC II	Internationale Overeenkomst voor de verbetering van het lot der gewonden, zieken en schipbreukelingen van de strijdkrachten ter zee, en Bijlage, opgemaakt te Genève op 12 augustus 1949, inst. W. 3 september 1952 (<i>BS</i> 26 september 1952), bekr. 3 september 1952, iiwt 31 oktober 1950, iwtb 3 maart 1953, <i>UNTS</i> nr. 971, <i>Bronnen</i> , 566.
GC III	Internationale Overeenkomst betreffende de behandeling van krijgsgevangenen, en Bijlagen, opgemaakt te Genève op 12 augustus 1949, inst. W. 3 september 1952 (<i>BS</i> 26 september 1952), bekr. 3 september 1952, iiwt 31 oktober 1950, iwtb 3 maart 1953, <i>UNTS</i> nr. 972, <i>Bronnen</i> , 567.
GC IV	Internationale Overeenkomst betreffende de bescherming van de burgers in oorlogstijd, en Bijlagen, opgemaakt te Genève op 12 augustus 1949, inst. W. 3 september 1952 (<i>BS</i> 26 september 1952), bekr. 3 september 1952, iiwt 31 oktober 1950, iwtb 3 maart 1953, <i>UNTS</i> nr. 973, <i>Bronnen</i> , 573.
GCAP I	Aanvullend Protocol bij de Overeenkomsten van Genève van 12 augustus 1949 inzake de bescherming van slachtoffers van internationale gewapende conflicten (Protocol I), aangenomen te Genève op 8 juni 1977, inst. W. 16 april 1986 (<i>BS</i> 7 en 22 november 1986), bekr. 20 mei 1986, iiwt 7 december 1978, iwtb 20 november 1986, <i>UNTS</i> nr. 17512, <i>Bronnen</i> , 586.
GCAP II	Aanvullend Protocol bij de Overeenkomsten van Genève van 12 augustus 1949 inzake de bescherming van slachtoffers van niet-internationale gewapende conflicten (Protocol II), aangenomen te Genève op 8 juni 1977, inst. W. 16 april 1986 (<i>BS</i> 7 en 22 november 1986), bekr. 20 mei 1986, iiwt 7 december 1978, iwtb 20 november 1986, <i>UNTS</i> nr. 17513; <i>Bronnen</i> , 586.
Genocideverdrag	Internationaal Verdrag inzake de voorkoming en de bestraffing van genocide, opgemaakt te Parijs op 9 december 1948, inst. W. 26 juni 1951 (<i>BS</i> 11 januari 1952), bekr. 5 september 1951, iiwt 12 januari 1951, iwtb 6 december 1951, <i>UNTS</i> nr. 1021, <i>Bronnen</i> , 633.
HVN	Handvest der Verenigde Naties, ondertekend te San Francisco op 26 juni 1945, inst. W. 14 december 1945 (<i>BS</i> 1 januari 1946 en 10 september 1987), bekr. 27 december 1945, iiwt 24 oktober 1945, iwtb 27 december 1945, <i>Bronnen</i> , 117.
Kinderrechtenverdrag	Verdrag inzake de rechten van het kind, opgemaakt te New York op 20 november 1989, inst. W. 25 november 1991 (<i>BS</i> 17 januari 1992 en 3 augustus 2004), Decr. Vl. 15 mei 1991 (<i>BS</i> 13 juli 1991), Decr. Fr. 3 juli 1991 (<i>BS</i> 5 september 1991), Decr. D. 25 juni 1991 (<i>BS</i> 9 augustus 1991), bekr. 16 december 1991, iiwt

	2 september 1990, iwtb 15 januari 1992, <i>UNTS</i> nr. 27531, <i>Bronnen</i> , 680.
Klimaatovereenkomst Parijs	Overeenkomst van Parijs, aangenomen in het kader van het Raamverdrag van de Verenigde Naties inzake klimaatverandering, opgemaakt te Parijs op 12 december 2015, bijlage bij <i>UN Doc. FCCC/CP/2015/L.9</i> , inst. W. 25 december 2016 (<i>BS</i> 26 april 2017), Decr. Vl. 25 november 2016 (<i>BS</i> 21 december 2016), Decr. W. 26 november 2016 (<i>BS</i> 5 december 2016), Ord. Br. 16 februari 2017 (<i>BS</i> 10 maart 2017), Decr. Fr. 23 februari 2017 (<i>BS</i> 7 maart 2017), bekr. 6 april 2017, inst. EU Besluit (EU) 2016/1841 van de Raad van 5 oktober 2016 (<i>Pb.</i> 2016, L 282/1), bev. EU 5 oktober 2016, iiwt en iwt EU 4 november 2016, iwtb 6 mei 2017, <i>UNTS</i> nr. 54113.
Non-Proliferatieverdrag	Verdrag inzake de niet-verspreiding van kernwapens, opgemaakt te Londen, Moskou en Washington op 1 juli 1968, inst. W. 14 maart 1975 (<i>BS</i> 20 november 1975), bekr. 2 mei 1975, iiwt 5 maart 1970, iwtb 2 mei 1975, <i>UNTS</i> nr. 10485, <i>Bronnen</i> , 588.
Rassendiscriminatieverdrag	Internationaal Verdrag inzake de uitbanning van alle vormen van rassendiscriminatie, opgemaakt te New York op 7 maart 1966, inst. W. 9 juli 1975 (<i>BS</i> 11 december 1975), bekr. 7 augustus 1975, iiwt 4 januari 1969, iwtb 6 september 1975, <i>UNTS</i> nr. 9464, <i>Bronnen</i> , 637.
Stat. Benelux	Verdrag tot instelling van de Benelux Economische Unie, ondertekend te 's Gravenhage op 3 februari 1958, inst. W. 20 juni 1960 (<i>BS</i> 27 oktober 1960), bekr. 13 juli 1960, iiwt en iwtb 1 november 1960, <i>Bronnen</i> , 898; herzien bij Verdrag gedaan te 's-Gravenhage op 17 juni 2008, inst. W. 15 december 2010 (<i>BS</i> 22 december 2011), Decr. Vl. 2 juli 2010 (<i>BS</i> 29 juli 2010), Decr. Fr. 28 april 2011 (<i>BS</i> 24 mei 2011), Decr. D. 25 mei 2009 (<i>BS</i> 24 juli 2009), Decr. W. 5 mei 2011 (<i>BS</i> 5 mei, 12 en 13 mei 2011), Ord. Br. 9 december 2010 (<i>BS</i> 17 december 2010), bekr. 30 november 2011, iiwt en iwtb 1 januari 2012, <i>UNTS</i> nr. 5471.
Stat. ICAO	Overeenkomst betreffende de internationale burgerlijke luchtvaart, regeling inzake transit, regeling betreffende het vervoer, twaalf bijlagen en slotakte, ondertekend te Chicago op 7 december 1944, inst. W. 30 april 1947 (<i>BS</i> 2 december 1948), bekr. 5 mei 1947, iiwt 4 april 1947, iwtb 4 juni 1947, <i>UNTS</i> nr. 102, <i>Bronnen</i> , 459.
Stat. IGH	Statuut van het Internationaal Gerechtshof, gevoegd bij het Handvest der Verenigde Naties, waarvan het een integrerend deel uitmaakt (art. 92 HVN), <i>Bronnen</i> , 128.
Stat. ILO	Statuut van de Internationale Arbeidsorganisatie; Deel XIII van het Vredesverdrag tussen de Geallieerde en Geassocieerde Mogendheden en Duitsland en Protocol tot bepaling van de uitvoeringsvoorwaarden van zekere clausules van het Vredesverdrag, ondertekend te Versailles op 28 juni 1919, inst. W. 15 sep-

- tember 1919 (*BS* 17 oktober 1919 en 7 maart 1920), bekr. 10 januari 1920, iiwt en iwtb 10 januari 1920, en Akte van wijziging, aangenomen op 9 oktober 1946 te Montréal, inst. W. 2 juni 1949 (*BS* 14 september 1949), bekr. 3 augustus 1949, iiwt 28 mei 1947, iwtb 3 augustus 1950, *UNTS* nr. 583, *Bronnen*, 861.
- Stat. IMF Statuut van het Internationaal Muntfonds, ondertekend te Washington op 27 december 1945, inst. W. 26 december 1945 (*BS* 13 maart 1946), bekr. 16 januari 1946, iiwt 27 december 1945, iwtb 16 januari 1946, *UNTS* nr. 20, *Bronnen*, 872.
- Stat. ISH Statuut van Rome inzake het Internationale Strafhof, gedaan te Rome op 17 juli 1998, inst. W. 25 mei 2000 (*BS* 1 december 2000; *corr.* *BS* 7 oktober 2003; *add.* *BS* 11 mei 2004), bekr. 28 juni 2000, iiwt en iwtb 1 juli 2002, *UNTS* nr. 38544, *Bronnen*, 270; zoals gewijzigd door de Wijzigingen van het Statuut van Rome van het Internationaal Strafhof betreffende de misdaad van agressie, aangenomen te Kampala op 11 juni 2010 tijdens de Herzieningsconferentie van het Statuut van Rome, inst. W. 22 november 2013 (*BS* 3 maart 2014), bekr. 26 november 2013, *UNTS* nr. 38544, iiwt 17 juli 2018
- Stat. NAVO Noord-Atlantisch Verdrag, ondertekend te Washington op 4 april 1949, inst. W. 2 juni 1949 (*BS* 1-2 augustus 1949), bekr. 16 juni 1949, iiwt en iwtb 24 augustus 1949, *UNTS* nr. 541, *Bronnen*, 891.
- Stat. OESO Verdrag nopens de Organisatie voor Economische Samenwerking en Ontwikkeling, Memorandum en Protocollen I en II, ondertekend te Parijs op 14 december 1960, inst. W. 25 augustus 1961 (*BS* 19 oktober 1961 en 4 december 1961), bekr. 13 september 1961, iiwt en iwtb 30 september 1961, *UNTS* nr. 12736, *Bronnen*, 907.
- Stat. RvE Statuut van de Raad van Europa, ondertekend te Londen op 5 mei 1949, inst. W. 11 februari 1950 (*BS* 11 maart 1950), bekr. 8 augustus 1949, iiwt 3 augustus 1949, iwtb 8 augustus 1949, *UNTS* nr. 1168, *ETS* nr. 1, *Bronnen*, 893.
- Stat. WHO Statuut van de Wereldgezondheidsorganisatie, opgemaakt te New York op 22 juli 1946, inst. W. 3 juni 1948 (*BS* 15 december 1948), bekr. 25 juni 1948, iiwt 7 april 1948, iwtb 25 juni 1948, *UNTS* nr. 221, *Bronnen*, 876.
- Stat. WTO Overeenkomst tot oprichting van de Wereldhandelsorganisatie, gedaan te Marrakesh op 15 april 1994, inst. W. 23 december 1994 (*BS* 23 januari 1997), Decr.VI.R. 21 december 1994 (*BS* 21 maart 1995), Decr.Fr.Gem.R. 22 december 1994 (*BS* 14 februari 1995), Decr.D.Gem.R. 19 december 1994 (*BS* 23 maart 1995), Decr.W.Gew.R. 22 december 1994 (*BS* 23 februari 1995), Ord. Br.H.R. 22 december 1994 (*BS* 7 februari 1995), bekr. 30 december 1994, inst. EG Besluit 94/800/EG van de Raad van 22 decem-

Terugtrekkingsakkoord	<p>ber 1994 (<i>Pb.</i> 1994, L 336/1), bev. EG 30 december 1994, iiwt, iwtb en iwtEG 1 januari 1995, <i>UNTS</i> nr. 31874, <i>Bronnen</i>, 880.</p> <p>Akkoord inzake de terugtrekking van het Verenigd Koninkrijk van Groot-Brittannië en Noord-Ierland uit de Europese Unie en de Europese Gemeenschap voor Atoomenergie, gedaan te Brussel en Londen, 24 januari 2020 (<i>Pb.</i> 2020, L 29/7), iiwt en iwt EU 1 februari 2020.</p>
UVRM	<p>Universele Verklaring van de Rechten van de Mens, UNGA Res. 217 (III) van 10 december 1948 (<i>BS</i> 31 maart 1949), <i>Bronnen</i>, 634.</p>
VEU	<p>Verdrag betreffende de Europese Unie, ondertekend te Maastricht op 7 februari 1992, inst. W. 26 november 1992 (<i>BS</i> 30 oktober 1993), Decr. VI. 4 november 1992 (<i>BS</i> 17 december 1992), Decr. Fr. 9 november 1992 (<i>BS</i> 10 december 1992), Decr. D. 23 november 1992 (<i>BS</i> 28 november 1992), Ord. Gem. 12 november 1992 (<i>BS</i> 3 december 1992), bekr. 10 december 1992, iiwt en iwtb 1 november 1993, <i>UNTS</i> nr. 30615, herhaaldelijk en laatst fundamenteel gewijzigd door het Verdrag van Lissabon, opgemaakt te Lissabon op 13 december 2007, inst. W. 19 juni 2008 (<i>BS</i> 19 februari 2009), Decr. VI. 10 oktober 2008 (<i>BS</i> 5 november 2008), Decr. Fr. 23 mei 2008 (<i>BS</i> 15 juli 2008), Decr. D. 19 mei 2008 (<i>BS</i> 15 juli 2008), Decr.W. 22 mei 2008 (<i>BS</i> 29 mei 2008), Decr.W.Gew.Reg. 22 mei 2008 (<i>BS</i> 30 mei 2008), Ord.Gem. 10 juli 2008 (<i>BS</i> 6 augustus 2008), Decr. Ver. G. C. 17 juli 2008 (<i>BS</i> 26 augustus 2008), bekr. 15 oktober 2008, iiwt en iwtb 1 december 2009, <i>UNTS</i> nr. 47938. Gecoördineerde versie in <i>Pb.</i> 2016, C 202/1.</p>
Vluchtelingenverdrag	<p>Internationaal Verdrag betreffende de status van vluchtelingen, opgemaakt te Genève op 28 juli 1951, inst. W. 26 juni 1953 (<i>BS</i> 4 oktober 1953 en 18 april 1954), bekr. 22 juli 1953, iiwt en iwtb 22 april 1964, <i>UNTS</i> nr. 2545, <i>Bronnen</i>, 757.</p>
Vrouwendiscriminatieverdrag	<p>Verdrag inzake de uitbanning van alle vormen van discriminatie van vrouwen, opgemaakt te New York op 18 december 1979, inst. W. 11 mei 1983 (<i>BS</i> 5 november 1985 en 27 november 1985), Decr. VI. 5 maart 1985 (<i>BS</i> 18 april 1985), Decr. Fr. 30 maart 1983 (<i>BS</i> 17 mei 1983), Decr. D. 25 juni 1985 (<i>BS</i> 12 juli 1985), bekr. 10 juli 1985, iiwt 3 september 1981, iwtb 9 juli 1985, <i>UNTS</i> nr. 20378, <i>Bronnen</i>, 660.</p>
VWCV	<p>Verdrag van Wenen inzake consulaire verkeer, opgemaakt te Wenen op 24 april 1963, inst. W. 17 juli 1970 (<i>BS</i> 14 november 1970), bekr. 9 september 1970, iiwt 19 maart 1967, iwtb 9 oktober 1970, <i>UNTS</i> nr. 8638, <i>Bronnen</i>, 495.</p>
VWDV	<p>Verdrag van Wenen inzake diplomatiek verkeer, opgemaakt te Wenen op 18 april 1961, inst. W. 30 maart 1968 (<i>BS</i> 6 juni 1968), bekr. 2 mei 1968, iiwt 24 april 1964, iwtb 1 juni 1968, <i>UNTS</i> nr. 310, <i>Bronnen</i>, 488.</p>

WWEU	Verdrag betreffende de Werking van de Europese Unie, voorheen het Verdrag tot oprichting van de Europese Gemeenschap, ondertekend te Rome op 25 maart 1957, inst. W. 2 december 1957 (<i>BS</i> 25 december 1957), bekr. 13 december 1957, iiwt en iwtb 1 januari 1958, <i>UNTS</i> nr. 4300, herhaaldelijk en laatst fundamenteel gewijzigd en hernoemd door het Verdrag van Lissabon, opgemaakt te Lissabon op 13 december 2007, inst. W. 19 juni 2008 (<i>BS</i> 19 februari 2009), Decr. VI. 10 oktober 2008 (<i>BS</i> 5 november 2008), Decr. Fr. 23 mei 2008 (<i>BS</i> 15 juli 2008), Decr. D. 19 mei 2008 (<i>BS</i> 15 juli 2008), Decr. W. 22 mei 2008 (<i>BS</i> 29 mei 2008), Decr. W. 22 mei 2008 (<i>BS</i> 30 mei 2008), Ord. Gem. 10 juli 2008 (<i>BS</i> 6 augustus 2008), Decr. Ver. G. C. 17 juli 2008 (<i>BS</i> 26 augustus 2008), bekr. 15 oktober 2008, iiwt en iwtb 1 december 2009, <i>UNTS</i> nr. 47938. Gecoördineerde versie in <i>Pb.</i> 2016, C 202/1.
Wapenhandelverdrag	Verdrag inzake Wapenhandel, opgemaakt te New York op 2 april 2013, bijlage bij <i>UN Doc.</i> CONF.217/2013/L.3, inst. W. 22 mei 2014 (<i>BS</i> 14 juli 2014), Decr. VI. 25 april 2014 (<i>BS</i> 19 augustus 2014), Decr. Fr. 28 november 2013 (<i>BS</i> 5 december 2013), Ord. Br. 3 april 2014 (<i>BS</i> 13 mei 2014), bekr. 3 juni 2014, iiwt en iwtb 24 december 2014, <i>UNTS</i> nr. 52373.
WVV	Weens Verdragenverdrag; Verdrag van Wenen inzake het verdragenrecht, en Bijlage, opgemaakt te Wenen op 23 mei 1969, inst. W. 8 juni 1992 (<i>BS</i> 25 december 1993), toetr. 1 september 1992, iiwt 27 januari 1980, iwtb 1 oktober 1992, <i>UNTS</i> nr. 18232, <i>Bronnen</i> , 153.
Zeerechtverdrag	Verdrag van de Verenigde Naties inzake het recht van de zee, opgemaakt te Montego Bay op 10 december 1982, inst. W. 18 juni 1998 (<i>BS</i> 16 september 1999), Decr. VI. 14 juli 1998 (<i>BS</i> 22 augustus 1998), Decr. W. 5 februari 1998 (<i>BS</i> 27 februari 1998), Ord. Br. 29 oktober 1998 (<i>BS</i> 10 december 1998), bekr. 13 november 1994, inst. EG Besluit 98/392/EG van de Raad van 23 maart 1998 (<i>Pb.</i> 1998, L 179/1), bev. EG 1 april 1998, iiwt 16 november 1994, iwtb 13 december 1998, iwtEG 1 mei 1998, <i>UNTS</i> nr. 31363, <i>Bronnen</i> , 389.

II. ANDERE AFKORTINGEN EN ACRONIEMEN

ACP	Groep van Staten in Afrika, het Caribisch Gebied en de Stille Oceaan (<i>African, Caribbean and Pacific (Group of States)</i>)
ACS	Associatie van Caribische Staten (<i>Association of Caribbean States</i>)
<i>Act.dr.</i>	<i>Actualités du Droit</i>
<i>Act.dr.fam</i>	<i>Actualités du droit de la famille</i>
<i>add.</i>	<i>addendum</i>

Adv.RvS	Advies Raad van State
A.J.I.L.	<i>American Journal of International Law</i>
A.J.T.	<i>Algemeen Juridisch Tijdschrift</i>
ANC	Afrikaans Nationaal Congres (<i>African National Congress</i>)
APEC	<i>Asian-Pacific Economic Cooperation</i>
Arbh.	Arbeidshof
Arbitragehof	Arbitragehof
Arr.Cass.	<i>Arresten van het Hof van Cassatie</i>
Arr. Verbr.	<i>Arresten van het Hof van Verbreking</i>
ASEAN	<i>Association of South East Asian Nations</i>
AU	Afrikaanse Unie (<i>African Union</i>)
BBIE	Benelux-Bureau voor de Intellectuele Eigendom
BBP	Bruto Binnenlands Product
bekr.	bekrachtiging
Benelux	Belgisch Nederlands Luxemburgse Unie
Beslagr.	Beslagrechter
bev.EG	bevestiging Europese Gemeenschap
bev.EU	bevestiging Europese Unie
BLEU	Belgisch-Luxemburgse Economische Unie
BNP	Bruto Nationaal Product
BRD	Bondsrepubliek Duitsland
BRICS	Brazilië, Rusland, India, China en Zuid-Afrika
<i>Bronnen</i>	J. WOUTERS, <i>Bronnen van internationaal recht</i> , Antwerpen – Oxford, Intersentia, 2004, 962 p.
BS	<i>Belgisch Staatsblad</i>
btw	belasting over de toegevoegde waarde
bv.	bijvoorbeeld
BWBI	Bijzondere Wet van 12 januari 1989 met betrekking tot de Brusselse Instellingen
BWHI	Bijzondere Wet van 8 augustus tot Hervorming van de Instellingen
<i>Cases</i>	J. WOUTERS m.m.v. M. VIDAL, <i>Cases van internationaal recht</i> , Antwerpen – Oxford, Intersentia, 2005, xxi + 607 p.
Cass.	Hof van Cassatie
CAT	Comité Tegen Foltering (<i>Committee Against Torture</i>)
CCW	<i>Convention on Conventional Weapons</i>
CEDAW	Comité voor de Uitbanning van Discriminatie van Vrouwen (<i>Committee on the Elimination of Discrimination Against Women</i>)
CERD	Comité voor de Uitbanning van Rassendiscriminatie (<i>Committee on the Elimination of Racial Discrimination</i>)
CESCR	Comité voor Economische, Sociale en Culturele Rechten (<i>Committee on Economic, Social and Cultural Rights</i>)
CIS	Gemenebest van Onafhankelijke Staten (<i>Commonwealth of Independent States</i>); zie ook GOS
corr.	<i>corrigendum</i>

c.q.	<i>casu quo</i>
CRC	Kinderrechtencomité (<i>Committee on the Rights of the Child</i>)
CSCE	<i>Conference on Security and Cooperation in Europe</i> (zie CVSE)
CETS	<i>Council of Europe Treaties Series</i> (verdragen van de Raad van Europa na 2004)
COCOF	Franse Gemeenschapscommissie (<i>Commission communautaire française</i>)
CTBT (PrepCom)	(Voorbereidende Commissie voor de) Verdragsorganisatie voor een alomvattend verbod op kernproeven (<i>Preparatory Commission for the Comprehensive Nuclear-Test-Ban Treaty Organization</i>)
CTC	<i>Counter-Terrorism Committee</i>
CTED	<i>Counter-Terrorism Executive Directorate</i>
CVSE	Conferentie voor Veiligheid en Samenwerking in Europa (Engels: CSCE)
DDR	Duitse Democratische Republiek
Decr.D.	Decreet Duitse Gemeenschap
Decr.Fr.	Decreet Franse Gemeenschap
Decr.Fr.G.C.	Decreet Vergadering Franse Gemeenschapscommissie
Decr.Vl.	Decreet Vlaamse Gemeenschap
Decr.W.	Decreet Waals Gewest
d.m.v.	door middel van
DSB	Orgaan voor Geschillenbeslechting (<i>Dispute Settlement Body</i>)
DSU	Memorandum van Overeenstemming inzake de beslechting van geschillen (<i>Dispute Settlement Understanding</i>)
EBRD	Europese Bank voor Wederopbouw en Ontwikkeling (<i>European Bank for Reconstruction and Development</i>)
ECB	Europese Centrale Bank
ECC	Conferentie van het Energiehandvest (<i>Energy Charter Conference</i>)
ECE	VN Economische Commissie voor Europa
ECOSOC	VN Economische en Sociale Raad
e.d.m.	en dergelijke meer
EEG	Europese Economische Gemeenschap
EER	Europese Economische Ruimte
EEZ	Exclusieve economische zone
EFTA	<i>European Free Trade Association</i>
EG	Europese Gemeenschap
EGA	Europese Gemeenschap voor Atoomenergie
EGKS	Europese Gemeenschap voor Kolen en Staal
EGTS	Europese Groepering voor Territoriale Samenwerking
EHRM	Europees Hof voor de Rechten van de Mens
EIB	Europese Investeringsbank
EIF	Europees Investeringsfonds
<i>E.J.I.L.</i>	<i>European Journal of International Law</i>

Lijst van afkortingen en acroniemen

EPO	Europese Octrooiorganisatie / Europees Octrooibureau (<i>European Patent Organization / Office</i>)
<i>err.</i>	<i>erratum</i>
ESA	Europees Ruimteagentschap (<i>European Space Agency</i>)
ETS	<i>European Treaty Series</i> (verdragen van de Raad van Europa tot 2004)
ESH	Europees Sociaal Handvest
ESO	Europese Organisatie voor Astronomische Observatie op het Zuidelijk Halfrond (<i>European Southern Observatory</i>)
EU	Europese Unie
Eurocontrol	Europese Organisatie voor de Veiligheid van de Luchtvaart (<i>European Organisation for the Safety of Air Navigation</i>)
Europol	Europese Politiedienst (<i>European Police Office</i>)
EVA	Europese Vrijhandelsassociatie (Engels: EFTA)
FAO	Voedsel- en Landbouworganisatie (<i>Food and Agriculture Organization</i>)
Fasc.	Fascicule
FATF	Financiële Actiegroep (tegen Witwassen) (<i>Financial Action Task Force (on Money Laundering)</i>)
FOD	Federale Overheidsdienst
FTAA	Amerikaanse Vrijhandelszone (<i>Free Trade Area of the Americas</i>)
FTF	vreemde terroristische strijders (<i>foreign terrorist fighters</i>)
G-7/8	Groep van Zeven /Acht
G-20	Groep van Twintig
G-24	Groep van Vierentwintig
G-77	Groep van Zevenenzeventig (bij de VN)
GBVB	Gemeenschappelijk buitenlands en veiligheidsbeleid
GEAS	Gemeenschappelijk Europees Asielbeleid
Ger.EU	Gerecht van de Europese Unie
GerEA EG	Gerecht van Eerste Aanleg van de Europese Gemeenschappen
Ger.W.	Gerechtigd Wetboek
GOS	Gemenebest van Onafhankelijke Staten (zie ook CIS)
GVDB	Gemeenschappelijk veiligheids- en defensiebeleid
Gw.	Grondwet
GwH	Grondwettelijk Hof
GRULAC	Latijns-Amerikaanse en Caraïbische Regionale Groep in de VN (<i>Latin American and Caribbean Group</i>)
HLPF	VN Politiek Forum van Hoog Niveau over Duurzame Ontwikkeling (<i>United Nations High-Level Political Forum on Sustainable Development</i>)
HvJ EU	Hof van Justitie van de Europese Unie
IADC	<i>Inter-Agency space Debris Committee</i>
IAEA	Internationaal Agentschap voor Atoomenergie (<i>International Atomic Energy Agency</i>)
IATA	<i>International Air Transport Association</i>

IBRD	Internationale Bank voor Wederopbouw en Ontwikkeling, Wereldbank (<i>International Bank for Reconstruction and Development, World Bank</i>)
ICAO	Organisatie voor de Internationale Burgerluchtvaart (<i>International Civil Aviation Organization</i>)
ICBB	Interministeriële Conferentie voor het Buitenlands Beleid
ICC	<i>International Criminal Court</i> (Internationaal Strafhof, ISH)
ICES	Internationale Raad voor het Onderzoek van de Zee (<i>International Council for the Exploration of the Sea</i>)
ICSID	Internationaal Centrum voor Beslechting van Investeringsgeschillen (<i>International Centre for Settlement of Investment Disputes</i>)
<i>I.C.J. Rep.</i>	<i>International Court of Justice, Reports of Judgments, Advisory Opinions and Orders</i>
ICRC	Internationaal Comité van het Rode Kruis (<i>International Committee of the Red Cross</i>)
ICSID	Internationaal Centrum voor de Beslechting van Investeringsgeschillen (<i>International Centre for the Settlement of Investment Disputes</i>)
ICTR	Internationaal Tribunaal voor Rwanda (<i>International Criminal Tribunal for Rwanda</i>)
ICTY	Internationaal Tribunaal voor Voormalig Joegoslavië (<i>International Criminal Tribunal for the Former Yugoslavia</i>)
IDA	Internationale Ontwikkelingsassociatie (<i>International Development Association</i>)
IDB	Islamitische Ontwikkelingsbank (<i>Islamic Development Bank</i>)
IEA	Internationaal Energieagentschap (<i>International Energy Agency</i>)
IFAD	Internationaal Fonds voor Landbouwontwikkeling (<i>International Fund for Agricultural Development</i>)
IFC	Internationale Financieringsmaatschappij (<i>International Finance Corporation</i>)
IFOR	<i>Implementation Force in (former) Yugoslavia</i> (thans SFOR)
IGC	Intergouvernementele Conferentie
IGH	Internationaal Gerechtshof
i.g.v.	in geval van
IHO	Internationale Hydrografische Organisatie (<i>International Hydrographic Organization</i>)
iiwt	internationale inwerkingtreding
ILA	<i>International Law Association</i>
ILC	Commissie voor Internationaal Recht (<i>International Law Commission</i>)
<i>I.L.M.</i>	<i>International Legal Materials</i>
ILO	Internationale Arbeidsorganisatie (<i>International Labour Organization</i>)
ILO Admin. Tribunal	Administratief Tribunaal van de ILO (<i>ILO Administrative Tribunal</i>)

Lijst van afkortingen en acroniemen

I.L.R.	<i>International Law Reports</i>
IMF	Internationaal Muntfonds (<i>International Monetary Fund</i>)
IMO	Internationale Maritieme Organisatie (<i>International Maritime Organization</i>)
inst.	instemming
inst. EG	instemming EG
inst. EU	instemming EU
Interpol (ICPO)	Internationale Politieorganisatie (<i>International Criminal Police Organization</i>)
IOC	Intergouvernementele Oceanografische Commissie (<i>Intergovernmental Oceanographic Commission</i>)
IOM	Internationale Organisatie voor Migratie (<i>International Organization for Migration</i>)
ipr	internationaal privaatrecht
IPU	Interparlementaire Unie (<i>Inter-Parliamentary Union</i>)
Iran-US CT	<i>Iran-United States Claims Tribunal</i>
IRMCT	Internationaal Residuair Mechanisme voor Straftribunalen (<i>International Residual Mechanism for Criminal Tribunals</i>)
ISA	Internationale Zeebodemautoriteit (<i>International Seabed Authority</i>)
ISH	Internationaal Strafhof (<i>International Criminal Court</i>)
ISIS	Islamitische Staat van Irak en Syrië
ISO	Internationale Organisatie voor Standaardisatie (<i>International Organization for Standardization</i>)
ITLOS	Internationale Rechtbank voor het Recht van de Zee (<i>International Tribunal for the Law of the Sea</i>)
ITU	Internationale Unie betreffende Televerbindingen (<i>International Telecommunication Union</i>)
i.v.m.	in verband met
iwtb	inwerkingtreding voor België
iwteG	inwerkingtreding voor Europese Gemeenschap (sedert 1 december 2009: voor Europese Unie)
iwteU	inwerkingtreding voor Europese Unie
JLMB	<i>Revue de Jurisprudence de Liège, Mons et Bruxelles</i>
JT	<i>Journal des tribunaux</i>
Jur.	<i>Jurisprudentie van het Hof van Justitie van de Europese Gemeenschappen/Unie</i>
KB	koninklijk besluit
Mercosur	Zuidelijke Gemeenschappelijke Markt (<i>Mercado Comun del Sur</i>)
mfn	Meestbegunstigingsclausule (<i>most-favoured-nation clause</i>)
m.n.	met name
MIGA	Agentschap voor Garantie op Multilaterale Investeringsen (<i>Multilateral Investment Guarantee Agency</i>)
Mil. Ger.	Militair Gerechtshof

NAFTA	Noord-Amerikaanse Vrijhandelsovereenkomst (<i>North American Free Trade Agreement</i>)
NAM	Beweging van niet-gebonden Landen (<i>Non-Aligned Movement</i>)
NATO	<i>North Atlantic Treaty Organization</i> (zie NAVO)
NAVO	Noord-Atlantische Verdragsorganisatie (Engels: NATO)
NGO	Niet-gouvernementele organisatie
NPT	Verdrag inzake de niet-verspreiding van kernwapens
OAS	Organisatie van Amerikaanse Staten
OAU	Organisatie van Afrikaanse Eenheid (<i>Organization of African Unity</i>)
OECD	<i>Organization for Economic Cooperation and Development</i> (zie OESO)
OESO	Organisatie voor Economische Samenwerking en Ontwikkeling (Engels: OECD)
o.a.	onder andere
o.m.	onder meer
OPEC	Organisatie van Petroleumexporterende Landen (<i>Organization of Petroleum Exporting Countries</i>)
OPCW	Organisatie voor het Verbod op Chemische Wapens (<i>Organisation for the Prohibition of Chemical Weapons</i>)
O.R.	Onderzoeksrechter
Ord.Br.	Ordonnantie Brussels Hoofdstedelijk Gewest (voorheen Hoofdstedelijke Raad)
Ord.Gem.	Ordonnantie Verenigde Vergadering Gemeenschappelijke Gemeenschapscommissie
OSCE	<i>Organization for Security and Cooperation in Europe</i> (zie OVSE)
OUP	Oxford University Press
OVSE	Organisatie voor Veiligheid en Samenwerking in Europa (Engels: OSCE)
para.	paragraaf
<i>Parl.St.</i>	<i>Parlementaire Stukken</i>
<i>Parl.St.</i> Vl. Parl.	<i>Parlementaire Stukken Vlaams Parlement</i>
<i>Pas.</i>	<i>Pasicrisie</i>
<i>Pb.</i>	<i>Publicatieblad van de Europese Gemeenschappen</i> (sedert 1 februari 2003 <i>Publicatieblad van de Europese Unie</i>) (L: serie wetgeving; C: serie mededelingen)
PCA	<i>Permanent Court of Arbitration</i>
<i>P.C.I.J. Rep., Series A</i>	<i>Permanent Court of International Justice, Collection of Judgments (1922-1930)</i>
<i>P.C.I.J. Rep., Series A/B</i>	<i>Permanent Court of International Justice, Collection of Judgments, Orders and Advisory Opinions (1931-1940)</i>
<i>P.C.I.J. Rep., Series B</i>	<i>Permanent Court of International Justice, Collection of Advisory Opinions (1922-1930)</i>
PHA	Permanent Hof van Arbitrage

Lijst van afkortingen en acroniemen

PHIJ	Permanent Hof van Internationale Justitie
PLO	Palestijnse Bevrijdingsorganisatie (<i>Palestine Liberation Organization</i>)
PNR	persoonsgegevens van passagiers (<i>passenger name record data</i>)
PSPP	<i>Public Sector Purchase Programme</i>
<i>Publ. ECHR, Series A</i>	<i>Publications of the European Court of Human Rights; Judgments and Decisions</i>
<i>Publ. ECHR, Series B</i>	<i>Publications of the European Court of Human Rights; Pleadings, Oral Arguments and Documents</i>
PUF	<i>Presses universitaires de France</i>
Rb.	Rechtbank van Eerste Aanleg, Burgerlijke Kamer
RCJB	<i>Revue critique de jurisprudence belge</i>
<i>Rev.dr.pén.</i>	<i>Revue de droit pénal et de criminologie</i>
<i>Rev.trim.dr.fam.</i>	<i>Revue trimestrielle de droit familial</i>
RvS	Raad van State
RW	<i>Rechtskundig Weekblad</i>
Samenw.	Samenwerkingsakkoord
SDG's	Duurzame Ontwikkelingsdoelstellingen (<i>Sustainable Development Goals</i>)
SDR	<i>Special Drawing Rights</i> (Bijzondere Trekkingsrechten)
Stat.	Statuut
Stbl.	Staatsblad van het Koninkrijk der Nederlanden
Sv.	Wetboek van Strafvordering
Sw.	Strafwetboek
TBBR	<i>Tijdschrift voor Belgisch Burgerlijk recht</i>
TBP	<i>Tijdschrift Belgisch Publiekrecht</i>
toetr.	toetreding
Tract.	<i>Tractatenblad van het Koninkrijk der Nederlanden</i>
TRIMS	<i>Trade-related Investment Measures</i>
TRIPS	<i>Trade-Related Aspects of Intellectual Property Rights</i>
TRNC	Turkse Republiek Noord-Cyprus
UK	<i>United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland</i> (zie VK)
UN	<i>United Nations</i> (zie VN)
UNCIO	<i>United Nations Conference on International Organization</i> (oprichtingsconferentie van de VN in San Francisco, voorjaar 1945)
UNCITRAL	VN Commissie voor Internationaal Handelsrecht (<i>United Nations Commission on International Trade Law</i>)
UNCLOS	VN Conferentie over het Zeerecht (<i>United Nations Conference on the Law of the Sea</i>)
UNCOPUOS	VN Comité voor het Vreedzaam Gebruik van de Ruimte (<i>UN Committee on the Peaceful Uses of Outer Space</i>)

UNCTAD	Conferentie van de Verenigde Naties inzake Handel en Ontwikkeling (<i>United Nations Conference on Trade and Development</i>)
UN DDA	VN Departement Ontwapeningsaangelegenheden (<i>UN Department of Disarmament Affairs</i>)
UNDP	Ontwikkelingsprogramma van de Verenigde Naties (<i>United Nations Development Programme</i>)
UNECA	VN Economische Commissie voor Afrika (<i>UN Economic Commission for Africa</i>)
UNECLAC	VN Economische Commissie voor Latijns Amerika en de Cariben (<i>UN Economic Commission for Latin America and the Caribbean</i>)
UNEP	Milieuprogramma van de Verenigde Naties (<i>United Nations Environment Programme</i>)
UNESCAP	VN Economische en Sociale Commissie voor Azië en het Stille Oceaan gebied (<i>UN Economic and Social Commission for Asia and the Pacific</i>)
UNESCO	Organisatie van de Verenigde Naties voor Onderwijs, Wetenschap en Cultuur (<i>United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization</i>)
UNESCWA	VN Economische en Sociale Commissie voor West-Azië (<i>UN Economic and Social Commission for Western Asia</i>)
UNGA Res.	Resolutie van de Algemene Vergadering van de VN
UNHCHR	VN Hoge Commissaris voor de Mensenrechten (<i>UN High Commissioner for Human Rights</i>)
UNHCR	VN Hoge Commissaris voor de Vluchtelingen (<i>UN High Commissioner for Refugees</i>)
UNICEF	Kinderfonds van de Verenigde Naties (<i>United Nations Children's Fund</i>)
UNIDIR	VN Onderzoeksinstituut voor Ontwapeningsvraagstukken (<i>United Nations Institute for Disarmament Research</i>)
UNIDO	Organisatie van de Verenigde Naties voor Industriële Ontwikkeling (<i>United Nations Industrial Development Organization</i>)
UNIDROIT	Internationaal Instituut voor de Eenmaking van het Privaatrecht (<i>Institut international pour l'unification du droit privé</i>)
Univ.	Universiteit / <i>University</i>
UNPROFOR	<i>United Nations Protection Force in (former) Yugoslavia</i>
UNSC Res.	Resolutie van de Veiligheidsraad van de VN
UNTS	<i>United Nations Treaty Series</i>
UPU	Wereldpostunie (<i>Universal Postal Union</i>)
US	<i>United States of America</i> (zie V.S.)
VEU	Verdrag betreffende de Europese Unie
VK	Verenigd Koninkrijk van Groot-Brittannië en Noord-Ierland
VN	Verenigde Naties (Engels: UN)
vnl.	voornamelijk

Lijst van afkortingen en acroniemen

VS	Verenigde Staten van Amerika
V.T.Sv.	Voorafgaande Titel Wetboek van Strafvordering
VWEU	Verdrag betreffende de Werking van de Europese Unie
WADA	<i>World Anti-Doping Agency</i>
WBN	Wetboek van de Belgische nationaliteit
WCO	Werelddouaneorganisatie (<i>World Customs Organization</i>)
WEOG	Westerse Europese en Anderen Regionale Group in de VN (<i>Western European and Others Group</i>)
WEU	West-Europese Unie (<i>Western European Union</i>)
WFP	Wereldvoedselprogramma (<i>World Food Programme</i>)
WHO	Wereldgezondheidsorganisatie (<i>World Health Organization</i>)
WIPO	Wereldorganisatie voor Intellectuele Eigendom (<i>World Intellectual Property Organization</i>)
WMO	Wereld Meteorologische Organisatie (<i>World Meteorological Organization</i>)
WTO	Wereldhandelsorganisatie (<i>World Trade Organization</i>)
WToO	Wereldorganisatie voor Toerisme (<i>World Tourism Organization</i>)
zgn.	zogenaamd